УДК 343.36

В. М. Фінкель, здобувач

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар,24/26, Одеса, 65058, Україна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОДОВОГО ОБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

В статті розглянуті питання визначення змісту родового об'єкту злочинів, викладених у розділі XVIII чинного Кримінального кодексу України, який має назву «Злочини проти правосуддя». Запропонований, на думку автора, інший підхід щодо визначення змісту сукупності цих злочинів, як родового об'єкту. Розкривається зміст родового об'єкту, а саме характер та порядок зв'язків між суспільно в небезпечними діяннями, які входять до нього.

Ключові слова: родовий об'єкт, правосуддя в широкому розумінні, правосуддя в вузькому розумінні, принципи правосуддя, правосудність.

Якісні зміни у структурі злочинності викликають необхідність пошуку нових рішень і активних заходів для вирішення проблем удосконалення діяльності судових та правоохоронних органів із захисту прав та свобод людини і громадянина, охорони правопорядку і забезпечення суспільної безпеки. Це ставить перед наукою та законодавчою практикою завдання негайної розробки та реалізації нових підходів та вжиття ефективних заходів, що відповідають реаліям сьогодення. Правильне уявлення про родовий об'єкт злочинного посягання має важливе практичне та теоретичне значення. Воно сприяє з'ясуванню соціальної суті злочину, характеру та ступеню його суспільної небезпечності, заходів з профілактики цих злочинів тощо. Вивчення цього питання надає можливості більш вдалого застосовування існуючих норм кримінального закону, вдосконалення структури кримінального законодавства, вияви незахищених кримінальним законом соціальних цінностей.

Проблемою з'ясування змісту родового об'єкту злочинів проти правосуддя та його місця в системі загального об'єкту злочинності займались такі вітчизняні вчені як М. І. Бажанов, П. С. Матишевський, Л. П. Фріс, М. І. Коржанський, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, Т. М. Матірчак, В. Я. Таций, російські вчені П. І. Дагель, Л. Д. Гаухман, П. І. Рарог, А. Бринцев, П. С. Власов, І. М. Тяжкова.

За загальною «формулою» та на думку всіх відомих науковців, об'єкт злочину — це те, на що посягає особа, яка вчиняє протиправне діяння, і чому може завдати або завдає шкоди. У юридичній літературі об'єкти злочинів за загальним правилом класифікуються по «вертикалі» як правило на три групи: *загальний об'єкт, родовий об'єкт та безпосередній (іноді визначають видовий*) [1, 1–12].

Зміст родового об'єкта завжди підпорядковується та випливає з завдання кримінального закону. Згідно зі ст. 1 КК України, завданням КК України є правове забезпечення охорони прав та свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [2, 9]. На думку М. І. Хавронюка, родовий об'єкт — це група схожих, однорідних суспільних відносин та соціальних благ, що охороняються кримінальним законом [3, 13]. П. С. Матишевський вважає, що під родовим об'єктом слід розу-

© Фінкель В. М., 2012

міти соціальні цінності, на які посягає певна група злочинів. Але схожість однорідних об'єктів обумовлена однаковою їх цінністю для законодавця, який об'єднує їх з цього приводу за певними групами. Цей рівень суспільної цінності для законодавця в теорії кримінального права має відображення в понятті характеру суспільної небезпеки. Характер суспільної небезпеки вважається якісним показником суспільної небезпеки групи злочинів. Як вважає П. С. Матишевський, родовий об'єкт відображає характер суспільної небезпеки певної групи злочинів, внаслідок чого використовується як критерій об'єднання окремих складів злочинів у групи і подальше розміщення таких груп у Особливій частині КК України [4, 18]. Родовий об'єкт однорідних за характером суспільної небезпеки злочинів називається у відповідному розділі КК України.

На думку французького професора Жені, зміст будь-якого родового об'єкта залежить від джерела походження певної цінності чи блага. «Природа речей, — пише Жені, — стоїть вище за позитивний порядок, побудований з матеріальних та змінних елементів, вона являє собою вищий початок, який складається з принципів розуму та незмінних моральних сутностей» [5, 136]. Правосуддя, як об'єкт злочинних посягань, має свої особливості та відрізняється від інших об'єктів кримінальної правової охорони.

Визначення як загального, так і родового об'єкту повинно завжди бути пов'язаним з його соціальним походженням та соціальною цінністю конкретного явища або предмета. Змістом будь-якого об'єкту злочину є його суспільна цінність. А практичне значення об'єкта, яке випливає з виміру його цінності для суспільства, починається тільки з родового об'єкту, який має конкретний зміст в кожному випадку. На нашу думку, починати досліджувати родовий об'єкт з аналізу його назви в чинному КК України є логічною помилкою, яка кваліфікується як неправильне посилання, або неправильне судження [6, 12].

Зміст та структуру родового об'єкту злочинів проти правосуддя завжди визначає кримінально-правова політика виходячи з історичних , економічних та соціальних чинників на етапах розвитку суспільства та держави [7, 34].

Сучасний родовий об'єкт злочинів проти правосуддя, закріплений у розділі XXVIII КК України має свою структуру.

Законодавець закріпив у КК України в статтях 371–400 кримінально-правову охорону правосуддя та його основних учасників.

Одночасно встановив перелік суспільно-небезпечних караних діянь, які посягають на правосуддя. Він охоплює такий широкий діапазон складів злочинів, які систематизовані в ньому за двома головними ознаками:

1. За ознакою процесуальної послідовності, а саме за стадіями процесу (дізнання, досудове слідство, судовий розгляд, виконання судових рішень), а саме:

– ст.ст. 371–374 КК України, які переважно захищають вирішальні конституційні принципи дізнання та досудового слідства на цих стадіях;

– ст.ст. 375–379 КК України, які захищають правосуддя на стадії судового розгляду справ та вирішальних учасників судочинства;

– ст.ст. 382, 388–395 КК України, які захищають правосуддя на стадіях виконання судових рішень;

2. За об'єктами посягань.

На думку М. І. Бажанова, усі передбачені у розділі XVIII Особливої частини КК України злочини проти правосуддя можуть бути об'єднані у такій системі:

1. Злочини, які посягають на конституційні принципи діяльності органів досудового слідства, дізнання прокуратури і суду, зокрема:

– завідомо незаконні затримання, привід, або арешт (ст. 371 КК України);

– притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України);

– порушення права на захист (ст. 374 КК України);

– винесення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали, або постанови (ст. 375 КК України);

– втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України);

– втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України).

2. Злочини, які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, майно суддів, засідателів та інших учасників судочинства. До цієї групи належать:

– посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України);

– посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України);

– погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України);

– погроза або насильство щодо захисника, представника особи (ст. 398 КК України);

– умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 України);

– умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ст. 399 КК України);

3. Злочини, які перешкоджають одержанню достовірних доказів та істинних висновків у справі. До цієї категорії злочинів слід віднести наступні:

– примушування давати показання (ст. 373 КК України);

– завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК України);

– завідомо неправдиве показання (ст. 384 КК України);

– відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385 КК України);

– перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК України).

4. Злочини, які перешкоджають своєчасному розкриттю злочину. До цієї групи злочинів доцільно віднести наступні:

– невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380 КК України);

– розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України);

– розголошення даних досудового слідства або дізнання (ст. 387 КК України);

– приховування злочину (ст. 396 КК України);

– порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України).

5. Злочини, які перешкоджають виконанню вироку (рішення) і призначеного ним покарання, а саме:

– невиконання судового рішення (ст. 382 КК України);

– приховування майна (ст. 388 КК України);

– ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК України);

– ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі та у вигляді позбавлення волі (ст. 390 КК України);

– злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи (ст. 391 КК України);

– дії, що дезорганізують роботу виправних установ (ст. 392 КК України);

– втеча з міста позбавлення волі або з-під варти (ст. 393 КК України);

– втеча з спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК України) [8, 415].

Також має місце систематизування родового об'єкту злочинів проти правосуддя за характеристиками «внутрішніх» та «зовнішніх» посягань.

Наприклад, М. І. Тяжкова, П. С. Власов обґрунтовано поділяють злочини проти правосуддя на «внутрішні» та «зовнішні». Тобто, внутрішній — це злочин, учине-

ний суб'єктом, на якого покладений обов'язок здійснювати правосуддя або сприяти здійсненню правосуддя. Зовнішній — це злочин, суб'єктом якого є особа, яка є елементом системи правосуддя та не зобов'язана сприяти здійсненню правосуддя. Таке розділення має суттєве значення для визначення суспільної небезпеки діяння та суб'єкту злочинів. Оскільки, на думку авторів, внутрішній злочин проти правосуддя має підвищену суспільну небезпеку в порівняні з зовнішніми злочинами проти правосуддя [9, 37].

І. С. Власов, М. І. Тяжкова, Ш. С. Рашковська, В. Баулін використовують з метою дослідження родового об'єкту злочинів проти правосуддя поняття правосуддя в «вузькому» та в «широкому» розумінні. Ці автори впевнені, що визначення правосуддя в якості родового об'єкту злочинів має більш розширений зміст, ніж правосуддя як діяльність органів судової влади [10, 113, 123].

З цього приводу слід зазначити, що розділ XVIII чинного КК України також використовує в його назві слово правосуддя як родовий об'єкт злочинної діяльності значно ширше, ніж Конституція та Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Зміст правосуддя як об'єкта злочинності у розділі XVIII КК України використовується в широкому розумінні. Правосуддя в вузькому розумінні визначається як діяльність тільки органів судової влади як відповідної гілки влади, заснованої на принципах правосуддя. Єдина соціально-значуща мета у вигляді розв'язання юридично-значущих питань на підставі чинного процесуального законодавства органами та посадовими особами та обов'язки інших учасників цього процесу додержуватись також норм законодавства вимагає застосування до цієї діяльності у її сукупності загальних принципів цієї діяльності, якими є, на думку більшості вчених, принцип законності та принцип верховенства права.

Термін «**принцип**» походить від латинського «principium», що означає початок, основа. Тобто, принципами є вихідні, основоположні ідеї, які покладені в основу цього виду державної діяльності. Стосовно видів державної діяльності це вихідні політико-правові ідеї, які покладені в основу державної діяльності з приводу правосуддя в розумінні розділу XVIII Особливої частини КК України.

Такі принципи правосуддя, як верховенство, право та законність, поєднують між собою правосуддя у вузькому та широкому розумінні через їхні нормативні джерела у вигляді актів чинного законодавства, а саме: Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», діюче процесуальне та інше галузеве законодавство України, та діючі міжнародне акти, які регламентують цю діяльність і встановлюють правовідносини між її учасниками від самого початку діяльності до самого її кінця. Саме ця юридична та соціальна мета об'єднує сукупність рішень та дій, які охороняє відповідний розділ КК України. Наприклад, неможливо стверджувати, що права та свободи людини поновлені та правосуддя здійснено, якщо не виконане судове рішення або вирок. Неможливо також надати суду можливість встановити злочин та злочинця з кримінальної справи, якщо ця справа була розслідувана з порушеннями кримінально-процесуального законодавства на стадії дізнання та досудового слідства.

П. І. Люблінський зазначав, що «поняття, створювані юриспруденцією на ґрунті приписів закону, завжди відносні і умовні. Один і той же термін може мати різне значення у галузі кримінального та цивільного права. Навіть конкретні поняття можуть бути відносними. Так, німецький імперський суд в одному з своїх рішень з приводу встановлення межі між плодовигнанням та дітовбивством визнав, що поняття «людини» в значенні цивільного і кримінального права різні. Умовність правових понять виражається в їх явній деколи невідповідності з життям» [5, 177].

На нашу думку, головну роль в узгодженості змісту цих понять має телеологічний (цільовий) метод тлумачення норм кримінального права щодо інших норм з приводу визначення правосуддя як об'єкта злочинного посягання [11, 37]. Головним критерієм для визначення законодавцем сукупності безпосередніх об'єктів та

об'єднання їх в родовий є однаковий рівень їх суспільної цінності або однаковий характер суспільної небезпеки при посяганні на ці об'єкти.

Л. В. Лобанова, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, В. Я. Таций вважають, що родовим об'єктом злочинів розділу XVIII КК України є нормальна діяльність органів правосуддя, або інтереси органів правосуддя, або відносини з приводу здійснення правосуддя. На думку М. І. Бажанова, родовий об'єкт тут зазначеного розділу КК України є сукупністю певних принципів функціонування судочинства, дізнання, слідства тощо.

І. С. Власов, М. І. Тяжкова, Ш. С. Рашковська вважають родовим об'єктом групи цих злочинів сукупність суспільних відносин з приводу здійснення судочинства, слідства, дізнання. Погоджуючись з думкою цих вчених, можливо також звернутись до визначення загальних рис сукупності об'єктів, на які посягають ці злочини, які законодавець об'єднав до одної групи. Якщо ми говоримо про те, що загальний об'єкт є суспільними відносинами, благами або інтересами, то для визначення структури та змісту родового об'єкту конкретної групи злочинів слід дослідити їх коло, місце в суспільстві, їх суспільну цінність та зміст.

А. М. Бойко вважає, що родовим об'єктом цієї групи злочинів є встановлений порядок реалізації конституційних засад правосуддя, дізнання, досудового слідства та соціальні блага у вигляді життя, здоров'я, майна та майнових прав учасників цих відносин.

Інші автори, наприклад, В. П. Кошепов та А. А. Гравіна у коментарі до Кримінального кодексу Російської Федерації під загальною редакцією І. Л. Марогулової вважають, що родовим об'єктом тут є нормальне функціонування судових органів, деяких підрозділів правоохоронних органів та важливі майнові і немайнові блага учасників відносин [12, 123].

П. С. Матишевський вважає, що родовим об'єктом злочинів проти правосуддя виступають саме ці соціальні цінності, тобто такий стан суспільних відносин, який забезпечує впорядковані відповідно до чинного законодавства відносини у сфері здійснення правосуддя.

Аналізуючи ці позиції, слід зазначити, що вони усі є правильними, оскільки угруповані навколо більш глибокого сутнісного визначення змісту родового об'єкту цих злочинів. Оскільки діяльність не тільки судів та суддів по здійсненню правосуддя ґрунтується на принципах законності та верховенстві права, а і інші правовідносини або суспільні блага та інтереси, які охороняються нормами цього розділу КК України.

Принципи верховенства права та законність, покладені в основу діяльності органів дізнання, слідства, судочинства, є принципами виконання судових рішень та принципами, регулюючими діяльність установ виконання покарань.

На нашу думку, чинний КК України охороняє саме те, що поєднує діяльність органів правосуддя та інших держаних органів відповідно змісту розділу XVIII КК України.

Відтак, родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є:

1. Додержання принципів верховенства права та законності в діяльності судових органів та посадових осіб;

2. Додержання принципів верховенства права та законності при виконанні обов'язків, покладених на інших учасників вказаних відносин (засуджених, боржників, інших фізичних осіб).

Література

1. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві України: Навч. посібник. — Х., 1994. — 75 с.

2. Шакун В. І. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Шакун В., Яценко С. — К.: Фіта, 1995. — 862 с.

3. Мельник М. И. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / М. Мельник, М. Хавронюк. — К.: Канон, 2001. — 1102 с.

4. Мати шевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Матишевський П. С. — К.: А.С.К., 2001. — 347 с.

5. Люблинский П. И. Техника, толкование и казуистика уголовного кодекса. Русское юридическое наследие /Люблинский П. И.; Под ред. проф. Томсинова В. А. — М.: Зерцало, 2004. — 234 с.

6. Уемов А. И. Логические ошибки: Монография / Уемов А. И. — М., 1958. — 37 с.

7. Фрис П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: Теоретичні, історичні, та правові проблеми; під загальною ред. проф. Костицького В. М. / Фріс П. Л. — К.: Атака, 2005. — 329 с.

8. Бажанов М. І. Кримінальне право України: Особлива частина / За редакцією професорів Бажанова М. І., Сташиса В. В., Тація В. А. — К.; Х.: Юрінком Інтер-Право, 2003. — 494 с.

9. Власов И. С., Тяжкова И. М. Ответственность за преступления против правосудия / Власов И. С., Тяжкова И. М. — М.: Юридическая литература, 1968. — 47 с.

10. Рашковская Ш. С. Преступления против правосудия / Рашковская Ш. С. — М.: Юридическая литература, 1957. — 137 с.

11. Мармазов В. Про телеологічне (цільове) тлумачення Європейської конвенції про захист прав та основних свобод людини /Мармазов В. // Право України. — 2004. — № 1. — 159 с.

12. Марогулова И. Л. Комментарий к Уголовному кодексу РФ / Марогулова И. Л. — М.: Риор, 1996. — 286 с.

В. М. Финкель, соискатель

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РОДОВОГО ОБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ПРАВОСУДИЯ

РЕЗЮМЕ

Содержанием родового объекта преступлений против правосудия является соблюдение принципов законности и верховенства права, что выражается через признак правосудности действий и решений лиц, на которых законодательством возложена обязанность соблюдения, защищаемых разделом XVIII УК Украины.

Ключевые слова: родовой объект, правосудие в широком смысле, правосудие в узком смысле, принципы, правосудность.